

ВІДГУК

**офіційного опонента про дисертацію
Купчак Мар'яни Ярославівни
«Підготовка майбутніх експертів з екології у вищих навчальних
зкладах засобами інформаційно-комунікаційних технологій»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Тема дослідження, здійсненого Купчак Мар'яною Ярославівною, лежить на перетині актуальних напрямів педагогічної науки й соціальної практики.

Пояснимо свою позицію.

Руйнація механізмів цілісного функціонування біосфери, що активно здійснюється впродовж останніх десятиліть, пов'язана з ланцюгом першопричин, серед яких низька екологічна культура, порушення усталених суспільних норм моралі, деградація традиційних духовних цінностей, посідають провідне місце. Слід визнати, що взаємодія суспільства та природи залежить від світоглядних настанов та принципів, які створювалися в процесі практичного й духовного освоєння людиною світу.

Дослідження сучасної екологічної ситуації дали підстави для висновку, що у порівнянні з будь-якою іншою кризою (енергетичною, продовольчою), найнебезпечнішою є екологічна. Антропоцентричний світогляд та відповідна йому діяльність різних верств соціуму, особливості яких розглядаються у рецензованому дослідженні, порушили архітектоніку синергетичних зв'язків, що існували споконвічно в українському суспільстві і забезпечували гомеостатичну усталеність духовно-практичних взаємозв'язків «природа-соціум-людина», підтримуючи її цілісність та самовідтворення.

Ці проблеми, як наголошує дисертантка накопичувалися впродовж багатьох років, оскільки діяльність суспільства була екологічно нерегламентованою і не публічною. Масштаби цих проблем постійно зростають і пов'язані з низкою негативних явищ.

Водночас, як доводить практика, пізнання об'єктивних закономірностей розвитку природи відбувається у процесі освітньої діяльності. Й за таких умов екологічна проблема постає одним із чинників посилення уваги як до освіти загалом, так і до професійної підготовки фахівців-екологів, зокрема експертів з екології. Проте теоретичне визнання пріоритетів професійної екологічної підготовки не дають відповіді на питання якою ж саме вона повинна бути, якими принципами має керуватися та які завдання необхідно висунути провідними.

У цьому сенсі дослідження Купчак Мар'яни Ярославівни набуває особливої актуальності, по-перше, авторка обгрунтовує доцільність визначення основних напрямів впливу екологічної освіти на формування екологічного світогляду майбутніх експертів з екології, що вже можна трактувати як вагому позитивну ознаку праці, а по-друге, розглядає *екологічне майбутнє нашого народу*, яке має спиратися, на думку дослідниці, на три складові: розвинуту систему екологічного права; ефективну систему адміністративного контролю і регулювання; екологічну культуру.

На актуальність теми дисертації М.Я. Купчак вказує й те, що незважаючи на тривалу увагу як науковців, так і практиків до проблеми екологічної освіти загалом, професійної екологічної підготовки, зокрема, проблема підготовки майбутніх експертів з екології у вищих навчальних закладах засобами інформаційно-комунікаційних технологій не була предметом спеціального дослідження та не має всебічного відображення у науково-педагогічній і методичній літературі.

Саме у цьому контексті, здійснений автором ретельний аналіз сучасного стану теорії та практики професійно-екологічної підготовки й зроблено висновок про актуальність проблеми вдосконалення професійної підготовки експертів з екології, яка зумовлена необхідністю підняття престижу працівників екологічної сфери; забезпечення якості підготовки фахівців і підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці; використання ІКТ до організації цілісного освітнього процесу підготовки фахівців екологічного профілю.

Слід відзначити безперечний позитив виконаного дослідження

Структура дисертації, яка складається із трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків і списку використаних літературних джерел, є науково обгрунтованою, логічно зумовленою і логічно взаємопов'язаною.

Провідна ідея, якої дотримується дисертант, полягає у необхідності розроблення методологічних основ і запровадження *безперервної екологічної освіти*, яка в рамках державних освітніх програм для вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації становить вагоме підґрунтя успішної реалізації Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року»

Свій творчий пошук Мар'яна Ярославівна спрямовує на розв'язання виявленого педагогічного протиріччя, що полягає у невідповідності між соціальним замовленням на висококваліфікованих експертів з екології та рівнем їхньої компетентності вимогам ринку праці та роботодавців.

Зазначимо, що науковий апарат дослідження, в цілому, сформульований грамотно і зауважень не викликає. М.Я. Купчак чітко представлено мету,

задачі, об'єкт, предмет, методи, наукову новизну та практичне значення результатів дослідження.

У першому розділі – «Підготовка майбутніх експертів з екології як педагогічна проблема» – дослідницею здійснено аналіз причин кризового техногенно-екологічного стану в Україні та теоретичних основ підготовки майбутніх експертів з екології, розкрито сутність і зміст цієї підготовки, визначено роль ІКТ у цьому процесі, представлено структуру, критерії, показники і рівні сформованості готовності майбутніх експертів з екології до професійної діяльності.

За результатами, проведеного дисертанткою аналізу наукової літератури й нормативних джерел, головними причинами кризового техногенно-екологічного стану в Україні визначено передусім надмірне антропогенне навантаження та низький рівень екологічної свідомості.

Дослідниця не безпідставно акцентує увагу, що екологічна освіта передбачає виховання дбайливого ставлення до навколишнього середовища й удосконалення внутрішнього світу самої людини. У перше чергу через виконання функцій, які покладаються на екологічну освіту (освітньо-виховну, інтегративну та дезінтегративну, регулюючу, які власне і впливають на формування екологічної свідомості майбутніх експертів з екології.

У цьому контексті М.Я. Купчак конкретизує особливості професійної освіти експертів з екології, яка детермінована напрямами підготовки – фахівці-екологи різних освітньо-кваліфікаційних рівнів для освітньої галузі (вчителі і викладачі) і фахівці-екологи для державних органів управління в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування. Проте, не зважаючи на зазначені особливості авторка доводить постулат про визнання екологічної освіти одним із вагомих компонентів освітньої моделі; сприйняття її крізь призму вищої освіти. Найбільш вагомим тут є розуміння екологічної освіти невід'ємним складником навчального плану на усіх рівнях і обов'язковою для всіх усіх напрямів підготовки експертів з екології незалежно від їх спеціалізації. Ця підготовка має ґрунтуватися на комплексному відборі навчальних дисциплін екологічної спрямованості на міждисциплінарних засадах, поліваріантності, й бути неперервною протягом усього терміну навчання. І робить висновок про необхідність посилення ролі еколого-правової освіти.

Окрему увагу дослідниця приділяє ролі впровадження ІКТ у навчально-виховний процес підготовки майбутніх фахівців-екологів, акцентуючи увагу, що цей процес має відбуватися різними спрямуваннями: від комп'ютерно орієнтоване навчання до створення нових комп'ютерних програмних засобів. Упровадження ІКТ у вищій школі, як доводить дисертантка, сприяє

персоналізації та індивідуалізації підготовки майбутніх фахівців, посиленню мотивації навчання, формуванню професійної ідентичності та дозволить реалізовувати у процесі екологічної підготовки функції інноваційного навчання (інформаційну, інструментальну, моделювання, візуалізації, автоматизації, комунікативну, аналітичну).

Нам імпонує думка дисертантки про те, що традиційна система підготовки фахівців-екологів не сприяє розвитку творчої активності студентів, виявленню їх індивідуальності й інтенсифікації освоєння знань, а відтак доцільним є використання інформаційно-комунікаційних технологій, серед розмаїття яких найбільш ефективними і перспективними для використання у підготовці майбутніх екологів, дослідниця називає проєктивні, моделювальні, мультимедійні, технології з використанням електронних ресурсів.

Не викликає заперечень обґрунтована автором структура готовності майбутніх експертів з екології до професійної діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій, представлена сукупністю компонентів (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, екологічно-правовий, інформаційно-комунікаційний, поведінково-діяльнісний) їх критеріями, показниками та чотирма рівнями сформованості. Погоджуємося з думкою дослідниці щодо визначальної ролі мотиваційно-ціннісного компонента, оскільки від його сформованості залежить зацікавленість студента оволодінням спеціальністю, а в поєднанні з когнітивним компонентом підвищується сформованість професійної компетентності.

У *другому розділі* – «Обґрунтування педагогічних умов і моделі професійної підготовки майбутніх експертів з екології засобами інформаційно-комунікаційних технологій» – авторкою уточнено критеріально-діагностувальний інструментарій для з'ясування стану сформованості готовності майбутніх експертів з екології до професійної діяльності, визначено відповідні методики, охарактеризовано особливості підготовки студентів/курсантів засобами ІКТ, обґрунтовано педагогічні умови, а також розроблено модель професійної підготовки майбутніх експертів з екології засобами ІКТ.

Нам імпонує усвідомлене прагнення дисертантки довести, що загальними характеристиками сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх експертів з екології є професійна спрямованість, компетентність, професійно важливі якості та психофізіологічні властивості. Ці характеристики дисертантка інтегрує до професійно-екологічної підготовки у контексті формування професійно-екологічної готовності.

Доцільним кроком дисертантки вважаємо проведення констатувального етапу експерименту перед визначенням педагогічних умов професійної

підготовки майбутніх експертів з екології, що дало змогу не тільки встановити стан сформованості всіх компонентів готовності майбутніх експертів з екології до професійної діяльності навчання у ВНЗ, але й визначити певні прогалини у системі екологічної освіти ВЕЗ. Так, за твердженням дослідниці, чинна програма підготовки майбутніх експертів з екології та її реалізація на практиці забезпечують позитивний результат, проте авторка констатує наявність суттєвих недоліків цього процесу. Загалом вищезазначені недоліки дали змогу М.Я Купчак з'ясувати ключові позиції, що у подальшому стали підґрунтям для визначення основних концептуальних положень щодо удосконалення професійної підготовки майбутніх експертів з екології на формувальному етапі експерименту.

У результаті вивчення, узагальнення і систематизації наукової літератури дисертанткою було виокремлено сукупність педагогічних умов, які відповідають предмету дослідження, охоплюють увесь освітній процес, сприяють формуванню готовності майбутніх експертів з екології до професійної діяльності. Найбільш вагомими, на думку дослідниці, виявилися такі педагогічні умови як підвищення мотивації студентів/курсантів до професійної діяльності та формування в них професійних ціннісних орієнтацій засобами інформаційно-комунікаційних технологій; застосування структурно-логічних схем для організації процесу вивчення правових дисциплін у підготовці майбутніх експертів з екології; упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес правової підготовки майбутніх експертів з екології у вищих навчальних закладах.

Визначені педагогічні умови сприяють формуванню компонентів сформованості готовності майбутніх експертів з екології до професійної діяльності, а кожна з них має найбільший вплив на формування конкретного компонента цієї готовності.

Узагальнювальним утворенням, що відображає задум дисертантки є розроблена модель професійної підготовки майбутніх експертів з екології засобами інформаційно-комунікаційних технологій, яку дослідниця репрезентує у вигляді сукупності відповідних компонентів (мета, методологічні підходи, дидактичні та специфічні принципи, компоненти критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх експертів з екології до професійної діяльності, зміст, форми, засоби і дисципліни як складові цієї підготовки, результат).

У *третьому розділі* – «Дослідно-експериментальна перевірка дієвості педагогічних умов і моделі професійної підготовки майбутніх експертів з екології засобами інформаційно-комунікаційних технологій» дослідниця розкриває педагогічні особливості засобів, форм, прийомів і методів

професійної підготовки майбутніх експертів з екології, представляє методику організації та проведення дослідно-експериментальної роботи, висвітлює результати педагогічного моніторингу сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх експертів з екології, зокрема презентує одержані результати, їх статистичний аналіз та інтерпретацію.

Не викликає сумніву розроблений М.Я. Купчак загальний алгоритм проектування професійно-екологічної підготовки студентів/курсантів вищих закладів освіти.

На нашу думку, надзвичайно важливим дослідницьким кроком, є обґрунтування доцільності екологізації загальної професійної підготовки майбутніх експертів з екології, здійснення якої відбувається за дотримання дидактичних, соціально-організаційних та психолого-педагогічних умов, які дисертантка враховує під час моделювання професійно-екологічної підготовки досліджуваної категорії майбутніх фахівців. Зокрема йдеться про розроблення і впровадження у навчальний процес дисципліни «Екологічне право» та дидактичних матеріалів у вигляді структурно-логічних схем, адаптація їх до використання в інформаційному середовищі Moodle, системне застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення навчальних дисциплін «Екологічне право», «Урбоекологія», «Ландшафтна екологія».

Слід наголосити, що авторкою представлено усі складники цього процесу, представлені у дисертації як етапи – від розроблення загальної (робочої) гіпотези педагогічного моделювання професійної підготовки майбутніх експертів з екології засобами інформаційно-комунікаційних технологій; її навчально-методичне забезпечення; авторську методику та її реалізацію, а також психолого-педагогічний моніторинг динаміки сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх експертів з екології. До цього слід додати, що дисертанткою запропоновано методику оцінювання компонентів досліджуваного явища курсанта/студента, здійснюваного за відповідними показниками.

Отже на формувальному етапі експерименту пройшли апробацію обрані педагогічні умови й авторська модель професійної підготовки майбутніх експертів з екології засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Достовірність і новизну дослідження забезпечено ґрунтовною дослідно-експериментальною перевіркою висунутих теоретичних положень та дієвості розробленої моделі професійної підготовки майбутніх експертів з екології засобами інформаційно-комунікаційних технологій, для якої було використано відстрочений контроль з метою визначення рівня і стійкості знань через певний проміжок часу після підсумкового контролю. Результати такої перевірки засвідчили дієвість розробленої моделі педагогічних умов

Дисертаційне дослідження М.Я. Купчак виконане на основі аналізу відповідної джерельної бази (227 найменувань). Уміле використання джерел, зокрема, доречні посилання та цитування свідчать про ерудицію дисертантки, володіння інформацією, що має відношення до об'єкта і предмета дослідження.

Слід зазначити, що результати дослідження впроваджено в освітню діяльність Вінницького національного технічного університету, Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, Національного університету цивільного захисту України, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Особливо цінним, на наш погляд, є практичне значення результатів дослідження, яке полягає у створенні і впровадженні у професійну підготовку майбутніх експертів з екології методичних рекомендацій із викладання навчальних дисциплін «Екологічне право», «Урбоекологія», «Ландшафтна екологія» з використанням інноваційних методів, які підвищують їхню готовність до професійної діяльності, навчальних посібників «Екологічне право» й «Основи екологічного права», втіленні в практику ВНЗ методів застосування запропонованих засобів ІКТ.

Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі вищих закладів освіти у процесі професійно-екологічної підготовки майбутніх фахівців.

Публікації М.Я. Купчак (якісно і кількісно) відповідають ustalеним вимогам, достатньо повно віддзеркалюють суть, обсяг та результати виконаного дослідження – всього 19 наукових публікаціях, з яких 2 навчальні посібники, 11 статей (9 у фахових виданнях України, 1 у зарубіжному періодичному виданні); 6 публікацій – у збірниках матеріалів і тез конференцій.

Автореферат відповідає змісту дисертації. У мовностилістичному оформленні дисертації і автореферату враховано особливості наукового стилю мовлення. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та узагальнення, а також унаочнюють таблиці та діаграми. Позитивної оцінки заслуговують додатки, які унаочнюють окремі етапи та результати, здійсненої М.Я.Купчак експериментальної та навчально-методичної роботи.

Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації М.Я.Купчак.

Водночас до виконаної дисертаційної роботи можна висунути ряд зауважень та пропозицій

1. У дослідженні авторка представляє сукупність педагогічних умов професійної підготовки майбутніх експертів з екології засобами

інформаційно-комунікаційних технологій, які по суті мають відіграти важливу роль у досягненні кінцевої мети. Насправді таких умов є набагато більше, отже доцільно було більше уваги приділити обґрунтуванню обраних умов, а не просто констатувати свій вибір.

2. Як було зазначено вище, позитивної оцінки заслуговує авторська модель професійної підготовки майбутніх експертів з екології засобами інформаційно-комунікаційних технологій, проте дисертантка не розкриває ступінь її універсальності, відтворюваності а відтак «модель» втрачає свою актуальність для використання у процесі підготовки експертів з екології інших напрямів, або навіть інших фахівців-екологів.
3. У дисертації наголошено, що професійна підготовка досліджуваних фахівців відбувається за двома рівнями, зокрема фахівців-екологів для освітньої галузі і фахівців-екологів для державних органів управління в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування, окрім того йдеться про студентів і курсантів. На нашу думку, кожна із зазначених категорій має свої особливості, а відтак вимагає поглибленої конкретизації як на теоретико-методичному рівні, так і у процесі перевірки дієвості запропонованого інструментарію.
4. Дисертанткою здійснено глибокий аналіз психолого-педагогічних праць вітчизняних авторів. На нашу думку, більш детального вивчення вимагає аналіз зарубіжного досвіду професійної підготовки фахівців-екологів та визначення раціональних ідей для їх запровадження у навчально-виховний процес вітчизняних вищих закладів освіти.
5. У процесі дослідження здобуто цікаві результати, але дисертантка переважно зупиняється на рівні кількісного аналізу і констатації фактів, на нашу думку, їх репрезентативність набула би більшої аргументованості за умови здійснення якісного аналізу.
6. Окремі положення висновків до розділів дисертації та загальні висновки носять дещо декларативний характер, й не повною мірою узагальнюють здобуті автором результати проведених досліджень.

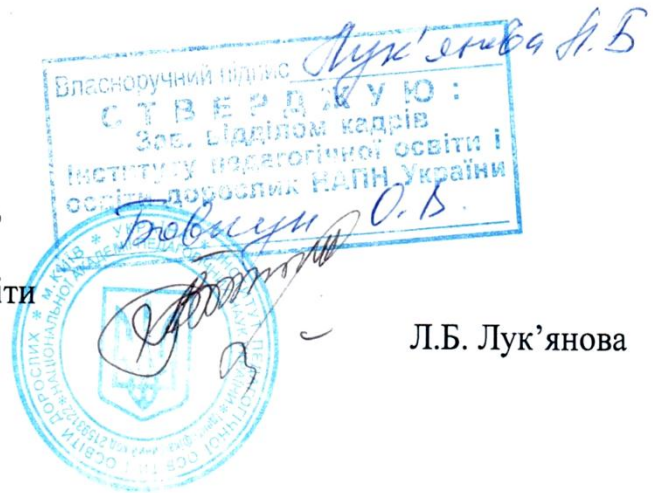
Висловлені зауваження і побажання мають дискусійний характер та не знижують загальне позитивне враження від праці.

Загальний висновок. Результати аналізу змісту дисертації показують, що загалом дисертантка продемонструвала здатність ставити й аналізувати актуальні науково-методичні та практичні проблеми професійної педагогіки, розробляти методику і процедуру дослідження, збирати та опрацьовувати дослідний матеріал, робити обґрунтовані узагальнення і висновки за результатами дослідження, логічно та послідовно викладати свої думки.

Дисертаційна праця М.Я. Купчак є самостійним, завершеним науково-експериментальним дослідженням, яке відповідає вимогам п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. щодо кандидатських дисертацій та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Купчак Мар'яна Ярославівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
директор Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

Л.Б. Лук'янова